

VABILO

Zveza čebelarских družin občine Žalec in Čebelarška družina Griže bosta 27. junija 1992 ob 14. uri priredila v Grižah proslavo ob 200-letnici izida prve slovenske čebelarške knjige, ki jo je napisal pisatelj, župnik in čebelar Janez Goličnik iz Griž. Čebelarje vabimo, da se proslave udeležijo v čim večjem številu. Čebelarška društva prosimo, naj pridejo s svojimi čebelarškimi prapori. Ob morebitni skupinski udeležbi vas prosimo, da prijavite število udeležencev, ker želimo pripraviti dovolj hrane in pijače. Število udeležencev sporočite na naslov: Zdravko Goršek, Migojnice 9, predsednik Čebelarške družine Griže, 63302 Griže, telefon (063) 712-208.

Program prireditve

Ob 14. uri odkritje spominske plošče župniku in čebelarju Janezu Goličniku na župnišču v Grižah.

- Godba na pihala odigra državno himno.
- Pozdravni govor predsednika skupščine občine Žalec prof. Milana Dobnika.
- Domači župnik g. Jože Planinc bo govoril o pomenu župnika in čebelarja Janeza Goličnika za griško župnijo.
- Deklamacija pesmi.
- Odkritje in blagoslovitev spominske plošče ter izročitev spominske plošče v varstvo g. župniku Jožetu Planincu.
- Pevski zbor zapoje pesem.
- Maša v cerkvi.

Po končani maši bo sledil kulturni program prireditve v letnem gledališču Lemberk v Grižah, ob morebitnem slabem vremenu pa v domu Svoboda v Grižah.

- Pevski zbor zapoje pesem.
- Pozdravne besede predsednika KS Griže Jožeta Jančiča.
- Pozdravne besede predsednika Občinske čebelarške zveze Žalec g. Antona Rozmana.
- Slavnostni govor.
- Pozdrav gostov.
- Kulturni program osnovne šole iz Griž.
- Podelitev jubilejnih plaket.
- Zaključek in zabava.

V osnovni šoli v Grižah bo od 26. do 29. junija aprila tudi čebelarška razstava, ki jo bosta pripravila Čebelarška družina Griže in Občinska čebelarška zveza Žalec. Tudi druge vabimo, da prispevate svoje eksponate za razstavo v Grižah. Če se boste odločili za to, sporočite na gornji naslov.

Prisrčno vas vabi pripravljalni odbor.

Zgodovina slovenskega čebelarstva

SLOVENSKI ČEBELNJAKI V NOvem VEKU

MARJAN SKOK

V 17. in 18. stol. se je čebelarstvo kot pomembna kmetijska dejavnost začelo uveljavljati tudi pri podložnikih. To je čas razsvetljenstva. To obdobje pa je vneslo nemir na vsa področja človekovega udejstvovanja. V Avstriji, kjer smo v tem času živeli tudi Slovenci, se je ta doba začela

sredi 18. stoletja, to je v času vladanja cesarice Marije Terezije. Mnenje, da je podlaga bogastvu države zemlja, je vlado spodbudilo, da je začela zviševati kulturno raven in gmotni položaj tistega, ki zemljo obdeluje, torej podložnika. Zato je vlada M. Terezije omejila tlako, nekatere privile-

gije fevdalne gospode, poostrila je nadzor nad pobiranjem davkov idr. Da bi zvišali kulturno raven kmeta, so začeli ustanavljati osnovne in druge šole, novoustanovljene kmetijske družbe pa naj bi skrbele za napredek kmetijstva.

Te spremembe so se začele kazati tudi pri slovenskih kmetih – podložnikih. Poleg stanovanjske hiše in hleva se začenjajo pojavljati še druga poslopja – kozolci, kašče in čebelnjaki. Poslopja so bila navadno lesena in sčasoma so postajala vse lepša. Po lepoti se zlasti odlikujejo kašče (Tuhinjska dolina, Savinjska dolina, Zasavje in drugod). To so eno ali dvonadstropna poslopja – navadno brunarice ali pa spodaj zidane in zgoraj lesene hiše, v katere so lastniki spravljali letne pridelke in orodje, včasih pa je bila v njih tudi soba za preužitkarje. Da ob morebitnem požaru ne bi zgorela tudi kašča, je bila ločena od drugih poslopij.

Postavljali so jih poklicni rokodelci – tesarji, ki so izhajali iz kmečkih družin, potovali iz kraja v kraj ter od temeljev do strehe gradili poslopja. Tudi les so že prej stesali in ga pripravili za gradnjo. Njihove izdelke, to je hiše, hleve, kozolce, kašče in čebelnjake, imajo strokovnjaki za najlepšo in avtohtono ljudsko stavbarsko umetnost v Sloveniji.

Čebelnjaki imajo veliko skupnega z drugimi lesenimi objekti na kmetiji in imel ga je skoraj vsak kmet. Sprva so bili čebelnjaki le zasilne lesene hiške, v katerih so bile čebele le od spomladi do jeseni, pozimi pa so jih prenesli na temna podstrešja ali pa v druge lesene stavbe (tudi Peter Pavel Glavar). Panje so skladali enega vrh drugega in enega poleg drugega. Kasneje pa so postali čebelnjaki večji in lepši. Panje so skladali v vrstah na nosilce, vendar tako, da je bil med vrstami presledek. Ko so med vrstami pridobili več praznega prostora, je bilo mogoče naklade povezniti na kranjčice, to pa je prineslo večji pridelek, pa tudi čebel pri odvzemanju medu ni bilo več treba moriti.

Tudi ti čebelnjaki so bili največkrat narejeni iz tesanih brun in praviloma še vedno ne veliki. Skoraj pri vseh vratih, skozi katera sem stopil v te stare čebelnjake, sem se moral globoko skloniti. Večji in višji so postali šele, ko so se ob koncu prejšnjega stoletja pojavili panji s premičnim satjem.

OKRASITEV ČEBELNJAKOV

Čebelarju je njegov uljak pomenil več kot samo praktično majhno poslopje, v katerega je spravil svoje ljubljene. Pomenil mu je nekakšno duhovno pribežališče, kamor se je zatekal po truda polnem delu. S čebelarstvom so se ukvarjali zlasti starejši ljudje, ki so bili za težko fizično

kmečko delo že preslabotni, pri čebelarstvu pa so bili enakovredni mlajšim generacijam kmečkega življa. Ni bilo treba ne sejati ne žeti, pridelek pa je vendar pomenil pomembno postavko v skromnem družinskem proračunu naših očetov. Hkrati je bil vir sladkih in zdravih dobrin, saj teh še ni bilo moč dobiti na prodajnih ali lekarniških policah.

Pridelka v čebelnjaku je bilo kajpak več, če je bilo v delo s čebelami vloženega več znanja, čebelarskih spretnosti in dela. Zato so se čebelarji pridno poglobljali v skrivnosti bitja in žitja te drobne živalice. Prek čebel so se seznanjali s čudesi rastlinskega sveta in življenjskega okolja. Čebele so jim bile zgled marljivosti in vztrajnosti pri delu, njihov dom pa veličastna zgradba stvaritvene sposobnosti. Skratka – čebelnjak, kakršen koli je že bil, je spremljal naše ljudi kot posebna gospodarska, narodopisna, kulturno-zgodovinska in duhovna vrednota.

Kot so ljudje krasili stene svojih domov z lepimi slikami na steklu, z oljnimi slikami in ornamentami na skrinjah za bale, tako so tudi čebelarji krasili svoje čebelnjake s čudovitimi panjskimi končnicami. Panjske končnice in drugi okrasni deli čebelnjaka pa pomenijo biser naše ljudske stavbarske umetnosti.

POSLIKANE PANJSKE KONČNICE

Največjo slavo naše ljudske umetnosti so dosegle umetniško poslikane panjske končnice (po koroško – čelnice). Poslikava čelnic se je uveljavila v večini Slovenije, ta navada pa se je iz Slovenije razširila na jugozahodno Štajersko in južno Koroško, tja do vzhodne Tirolske.

Panjske končnice so bile najbolj razširjene v okolici Kranja in Radovljice, kjer so vsako leto prirejali velike čebelarske sejme. Ti so tudi največ pripomogli, da se je znana »kranjica« zaradi svoje pohlevnosti razširila po vsem svetu.

Čebelnjak je za slovenskega kmeta tedaj pomenil znamenje premožnosti. Zaradi lastniškega ponosa, zaradi veselja nad okraševanjem, zaradi odvrčanja nesreč – čebele naj bi obvarovali pred uroki in boleznimi – morda pa tudi samo zaradi tega, da bi posamezne panje označili, so kmetje čelne strani svojih ležečih panjev dajali poslikavati ali pa so jih poslikali sami. Najstarejša doslej znana poslikana panjska končnica je iz leta 1724 in kaže Marijino sliko (A. Bukovec, »Dve najstarejši panjski končnici«, Slovenski čebelar, 1963). Seveda pa je možno, da je med čelnicami brez datuma katera še nekoliko starejša.

Ob primerjanju večjega števila končnic lahko ugotovimo, da so se z njimi ukvarjale tri skupine umetnikov:

Sveti Jurij in sveti Martin

1. Šolani slikarji so poznali baročno in postbaročno izročilo in morda so v času materialne stiske tudi poslikavali končnice.

2. Mizarji in slikarji pohištva so se s slikanjem ukvarjali dopolnilno; bili so predvsem mizarji, svoje izdelke pa so poslikavali v skladu z ljudskim okusom; v to skupino spadajo tudi umetnostni obrtniki v vaškem okolju in potujoči slikarji.

3. S poslikavo panjskih končnic so se ukvarjali tudi ljubiteljski, torej neizučeni slikarji, med katerimi so se vedno našli dobri, manj dobri, včasih pa tudi nesposobni »umetniki«.

Največ ohranjenih končnic je verjetno delo predstavnikov druge skupine. Ljudsko slikanje se v njih kaže v svoji nepokvarjeni obliki, enostavno, jasne črte označujejo risarski izraz kmečkega slikarstva, spominjajo na otroške risbe. Če imaš pred seboj večje število teh panjskih končnic, se ti zdi, kot da je pred teboj pisana slikanica. Na splošno je mogoče ugotoviti, da je bila do druge polovice 19. stoletja poslikava panjskih končnic zelo skrbna, pogosto celo umetniška in da so posamezne teme včasih edini primerek kakšnega dela. Panjske končnice niso nikoli nastajale iz potrebe po umetnostnem ustvarjanju in tisti, ki so jih izdelovali, se večinoma niso zavedali, kaj pravzaprav delajo. Namen umetnika v kmečkem življenjskem okolju je bil povsem drugačen od namena ustvarjalcev v klasični umetnosti. Bili so nadarjeni in sposobni ljudje, spodbujali jih je ljudski način življenja in tudi izročilo, šege, navade in verovanje, primanjkovalo pa jim je ustvarjalne moči. To se ujema tudi z veljavnim mnenjem, da je ljudska umetnost anonimna.

Slikanje končnic se je verjetno začelo v samostanih, župniščih ali na plemiških posestvih. Z izboljšanjem gmotnih razmer vedno večjih slojev prebivalstva pa se je poslikava končnic razširila. Sprva na velikih kmetijah, potem pa tudi pri manjših. Panjske končnice so poslikavali okoli 180 do 200 let, to obdobje pa je trajalo nekako do leta 1900.

Tematika poslikavanja je zelo obsežna. Samo v Etnografskem muzeju v Ljubljani in v Čebelar-skem muzeju v Radovljici je skupaj več kot 1000 končnic s 700 različnimi motivi. Prava zakladnica vsega, kar podeželsko ljudstvo buri in vznemirja, kar ljudje mislijo in kar jih veseli. V začetku so prevladovali verski motivi. Poleg upodobitev ljudskih svetnikov z njihovimi značilnimi oznakami – zaščitnikov ali pomočnikov pri živini, pri kmečkem delu in vsakdanjem življenju – so pogosti tudi prizori iz Stare in Nove zaveze. Raznovrstne so tudi posvetne upodobitve. Na vrhuncu te ljudske umetnosti so nastajali številni satirični in smešni prizori. Tako med njimi najdemo »babji mlin«, ženski prepir za moške hlače, prizore ljubosumnosti, žene, ki svoje može vlečejo iz kvartopirskih družčin, ali kako hudič preveč blebetavi ženski jezik brusi.

Upodobljeni so tudi zgodovinski dogodki, npr. boji s Turki ali Italijani, obleganje mesta, upodobitve z Martinom Lutrom (protireformacija). Zelo pogosto je upodobljen motiv slovenske ljudske pesmi ali legende (Pegam in Lamberger).

Številne panjske končnice prikazujejo podeželsko življenje, npr. delo na polju, ogrebanje divjih rojev, pastirje z živino na paši, posebne vaške

Medved podi lovca iz gozda

dogodke in predstavnike najrazličnejših poklicev z značilnim delovnim orodjem, pogosto na šaljiv način.

V začetku 20. stoletja je začelo slikanje panjskih končnic propadati. Ko so začeli uvajati tovarniško izdelane skladiščne panje z enobarvnimi končnicami, so »kmečki panji« izginili, z njimi pa tudi umetniško oblikovane čelnice. To se ni zgodilo čez noč, bilo pa je nezadržno. Začeli smo izgubljati tudi to naše narodno bogastvo.

Veliko smo se ga »znebili« skupaj s prodanimi čebeljimi družinami. Te so namreč s panji vred ob koncu 19. stoletja prodajali v druge dežele. S prehodom na večje moderne panje in čebelnjake pa so začeli stari čebelnjaki in panji v njih še hitreje propadati in izginevati. Največ jih je šlo za drva. Kaj vse vrednega je v teh letih izginilo,

koliko skrinj, omar, miz in drugih dragocenih stvari je bilo uničenih, se verjetno ne bo dalo nikoli ugotoviti. Verjetno pa bi bilo uničenega še več, če se ne bi prav v tem času zbudilo veliko zanimanje zasebnikov za ljudsko kmečko umetnost. In prav ta del, ki se je še ohranil, nam kaže, kakšno bogastvo so naši dedje nekdanj ustvarili in imeli...

Viri:

- Helmut Kroepej: Poslikane panjske končnice.
- Stane Mihelič: Zgodovina slovenskega čebelarstva v knjigi Človek in čebela.
- Lojze Kastelic: Korenine umnega čebelarjenja v reviji Moj mali svet.
- Avgust Bukovec: Dve najstarejši panjski končnici, Slovenski čebelar, 1963.

Obletnica

KAREL ŠUMAH – 80-letnik

Karel Šumah je eden najstarejših članov Čebelarkega društva Žerjav. Svoj visoki življenjski jubilej – 80-letnico je praznoval septembra lani. Rodil se je v Razborju, v občini Slovenj Gradec.

Za čebele se je zanimal že v svoji rani mladosti, vendar si je svoj prvi panj – kranjčica – kupil šele leta 1946. Z njim je

čebelaril pod Uršljo goro, kjer je imel tedaj svoj dom.

Ker je bil zaposlen v Rudniku Mežica, se je preselil v Žerjav. V Jazbini na Mrdavsovem si je postavil manjši čebelnjak, ki ga je naselil z AŽ panji in kranjčici.

S čebelarji, ki so prav tako imeli čebele v Jazbini, je leta 1964 ustanovil Čebelarstvo družino Žerjav. V družini je ves čas prizadevno delal in pomagal mlajšim čebelarjem. Skrbno je negoval tudi svoje čebele, temu delu pa se noče odreči tudi danes.

Je skromen in miren, velik ljubitelj narave in čebel. Zaradi te ljubezni že 46 let vztraja med čebelarji, in to kljub številnim slabim letinom in boleznim čebel.

Za svojo prizadevnost in požrtvovalno delo v družini in društvu je prejel tudi odločje Anton Janša III. in II. stopnje. Ob svojem visokem jubileju pa je bil imenovan za častnega člana Čebelarkega društva Žerjav.

Ob visokem jubileju želimo Karlu Šumahu obilo zdravja, uspešno čebelarjenje in mnogo zadovoljstva med čebelarji in krajani.

**Čebelarstvo društvo Žerjav
Vinko Strgar**